

Jutlus Riigivanemate mälestusjumalateenistusel Valga Jaani kirikus P, 22.09.18 kell 16.00

Lektsioonid: Rm 8:31–39; Jh 16:20–24

Jutlus: 2Ms 18:13–24

Laulud: 390 (1–2); 391 (1–2, 3); EV hümn

Järgmisel päeval, kui Mooses istus rahvale kohut mõistma ja rahvas seisis Moosese juures hommikust õhtuni, nägi Moosese äi kõike, mida ta rahvaga tegi, ja ütles: „Mis see on, mis sa rahvaga teed? Mispärast sina üksi istud, aga kõik rahvas seisab su juures hommikust õhtuni?” Ja Mooses vastas äiale: „Rahvas tuleb ju minu juurde Jumalalt nõu küsima. Kui neil on mingi asi, siis tullakse minu juurde ja mina mõistan kohut nende vahel ning teen teatavaks Jumala määrused ja tema Seaduse.” Siis Moosese äi ütles temale: „See asi pole hea, mis sa teed. Sa nõrked päris ära, niihästi sina kui ka see rahvas, kes su juures on, sest see tegevus on sulle raske. Sa ei jaks sa seda üksinda teha. Kuule nüüd mu häält, ma annan sulle nõu, ja küllap on ka Jumal sinuga: sina ole rahva asemik Jumala juures ja vii asjad Jumala ette. Sina seleta neile määrusi ja Seadust ja anna neile teada tee, mida neil tuleb käia, ja töö, mida nad peavad tegema. Aga sina vali kogu rahvast tublisid mehi, kes kardavad Jumalat, ustavaid mehi, kes vihkavad ahnust, ja pane need neile pealikuiks iga tuhande, saja, viiekümne ja kümne üle. Nemad mõistku rahvale kohut igal ajal! Ja olgu nõnda: nad toogu kõik suured asjad sinu ette ja otsustagu kõik väikesed asjad ise. Tee nõnda oma koorem kergemaks ja nemad kandku seda koos sinuga! Kui sa seda teed ja Jumal sind käsib, siis sa jaksad vastu pidada, samuti läheb ka kogu see rahvas rahul olles koju.” Ja Mooses kuulas oma äia sõna ning tegi kõik, mis see oli öelnud.

Kuuldud kirjakohta peetakse märgiks sellest, et Iisraeli rahva hulgas tekivad riigivalitsemise tunnused: juriidiline praktika eraldatakse kultuslikust praktikast. Seni vaid Moosese kui Jumala esindaja vahendusel Jumala näpunäidete kohaselt elanud ja käinud rahvas saab endale kohtumõistjad, kes hakkavad jumalikkude keskvoimu esindama n-ö väiksemates haldusüksustes – tuhande-, saja-, viiekümne- ja kümneinimeselistes rühmades.

Sellele kõigele oli aga eelnenud rahva koondumine ühe eesmärgi ümber: see on ühtne monoteistlik religioon. Usunditeadlased arvavad, et Süüria-Araabia kõrbest lähtunud semiitide rännulaine, mille siht oli tungida Pärsia lahest üle Mesopotaamia kuni Süüria ja Palestiinani ulatuvale viljakale kultuurmaale, võttis sadu aastaid aega ja kujutas endast erinevate sugulashõimude liikumist.

Nende religioonis oli küll sarnaseid elemente, kuid ühtsest monoteistlikust religioonist saab rääkida alles seoses rahvajuht Moosese esilekerkimisega, taustaks esiisade Aabrahami, Iisaki ja Jaakobiga seotud pärimused. Mooses tutvus Jumal Jahvega (või varasemas keelepruugis Jehoovaga) Midjani kõrbes ja tutvustas seda Jumalat semiidi rahvale, kes vaevles 2. at lõpul eKr Egiptuse vaarao rõhumise all.

Sellest üsna heterogeensest semiidi rahvast sai Jahve-Jumalasse uskuv Iisraeli rahvas tänu imelisele lahkumisele Egiptuse vangipõlvest läbi Punase mere ja 40-aastase kõrberännakule Tootatud Maa Palestiina poole.

Küllap on Piiblis kui maailma vanimas lakkamatult käibelolevas raamatus kirjeldatud Iisraeli rahva käekäiguga võrrelnud ennast paljud tänapäeva rahvad. Ka meie, eestlased võime oma rahvuse sünni võrrelda Iisraeli rahva sünniga.

Oleme teatavasti üks vanemaid Euroopa rahvaid, kes on pidevalt ühes paigas elanud. Kunda kultuur, mille elanike geneetilise pärandi edasikandjaks võib tänapäeva eestlasi pidada, on kõige kaugema dateeringu järgi tekkinud juba aastal 8700 eKr. See tähendab, et oleme siin maanurgas elanud üle 10000 aasta.

Ent kuna kujunesime rahvaks? Ka meie maal elasid 13. sajandil sakslaste ja taanlaste invasiooni paiku erinevate kihelkondade ja maakondade elanikud, nt saarlased, ugalased ja sakalased, üksteisest üsna sõltumatult. Kogu maad hõlmavaid aktsioone ette ei võetud.

Samuti kulges elu pärast 13. sajandit üpris erinevalt Liivimaal ja Eestimaal: keel ja meel oli nende piirkondade maarahval erinev ning seda arvestas ka pärast Liivi sõda siin valitsenud rootslaste ja hiljem venelaste haldusterritoriaalne jaotus.

Meie esivanemad nimetasid oma keelt maakeeleks ja ennast maarahvaks kuni 19. sajandi keskpaigani. Alles alates sellest ajast võib hakata kõnelema eestlastest või eestlusest. Talupojaühiskonnast hakkas kujunema kultuurrahvas.

Mis sellise muutuse tingis? Tavaliselt tuuakse esile saksa romantismist, eriti Johann Gottfried von Herderi ideedest võrsunud huvi „rahva vaimu“ (*Volksgeist*) vastu, mis tiivustas alates 18. sajandi lõpust estofiile – nii sakslasi kui saksa keelt kõnelevaid eestlasi – huvi tundma ka siinse maarahva vaimu vastu.

Kuid tähtsamgi on eesti kirjakeele sünd ja rahvakoolide asutamine juba 17. sajandil ning vennastekoguduse tegevus hariduse, laulu- ja pillimängukultuuri ning ühistegevuse edendajana alates 18. sajandi II poolest.

Pole tarvis olla väga tähelepanelik, et märgata – kõigi nende ettevõtmiste taga oli religioon, täpsemalt kristlus, veelgi täpsemalt evangeelne usk luterluse ja vennastekoguduse näol. Uuemad uurimused on näidanud, et eesti kirjakeele töötasid saksa kirikuõpetajad 17. sajandil välja vaid selleks, et maarahvas saaks Piiblit lugeda ja kirikulaule laulda oma emakeeles. Vennastekogudused kuulutasid oma kultuuri- ja haridustegevusega samuti eelkõige Jumala sõna. Ning isegi 1838. aastal Tartus asutatud Õpetatud Eesti Seltsi kui eesti ärkamisaja kuulutaja 19 asutajaliikme hulgas oli tervelt 11 vaimulikku.

Nõnda ei tohiks tunduda kuigi ülepakutuna võrdlev järeldus, et kui semiidi hõimud sidus Iisraeli rahvaks usk Jahve-Jumalasse, siis siinse maarahva sidus eesti rahvuseks usk kristlaste Kolmainu Jumalasse.

Võrreldes eesti rahva käekäiku Iisraeli rahva omaga võib muidugi küsimust tekitada Moosese kui suure rahvajuhhi kuju puudumine eestlaste rahvustunde tekkimisel. Siiski ütleb soome ajaloolane Seppo Zetterberg oma „Eesti ajaloo“, et 19. sajandi lõpu noored eestlased olid uhked Jaan Tõnissoni kui Moosese üle, kes oskab juhtida oma rahva läbi Punase mere. Eks oli see metafoor mõeldud põgenemisena suurriigi haardest, milleks tollal oli muidugi Tsaari-Venemaa.

Loomulikult võib vaielda, kas Tõnisson väärrib kujutamist Moosesena või mitte. Kuid kohtumõistjana, kelle Mooses oma midjani preestrist äia Jitro soovitusel ametisse seadis, sobib Tõnissoni kujutada kindlasti.

Neid kohtumõistjaid oli Moosesele aga palju. Ja palju on kohtumõistjaid, kaasaegses tähenduses riigijuhte, peaministreid või riigivanemaid olnud ka eestlastel. Just selliseid „tublisid mehi, kes kardavad Jumalat“ ja „ustavaid mehi, kes vihkavad ahnust“ oleme me täna siia Valga Jaani kirikusse kokku tulnud mälestama.

Jaan Tõnisson, kelle sünniaasta on 1868, oli neist meestest lihtsalt vanim ja pälvis 1896 Postimehe peatoimetajana esimesena tunnustuse kui rahvusliku ideoloogia kaitsja pärast Jannsenit, Jakobsoni ja Hurta (tema kõrval ei saa muidugi unustada ka kirikuõpetaja Villem Reimanit). Tõnissonile järgnesid vanuselt Jüri Jaakson, Friedrich Akel, Jaan Teemant, Konstantin Päts jt, kuni viimase riigivanema, Heinrich Margani välja. Nemad kandsid endal eesti riigijuhi kohustust alates Eesti Vabariigi sünnist 1918. aastal kuni iseseisvuse taastamiseni 1991. aastal.

Püüdsin näidata, et need kohtumõistjad-riigijuhid on võrsunud eestluse rüpest, mis omakorda on sündinud usaldusest Kolmainu Jumalasse. Lisaksin veel juurde, et mõned täna mälestatavaist riigivanemaist olid saanud vaimulikku haridust või usaldasid oma tegevuses avalikult Jumalat. Nt Konstantin Päts ja Ado Birk olid õppinud õigeusu vaimulikus seminaris. Birk tegutses ka EAÕK tegelasena, Friedrich Akel ja Jüri Uluots aga EELK tegelastena.

Kuid nii nagu Moosese kohtumõistjate ülesanne oli korraldada rahva ilmalikku elu, oli ka Eesti riigivanemate ülesanne eesti rahvast juhtida ja talle eeskujuks olla nimelt ilmalikus riigis.

Tahan rõhutada, et selline ilmaliku riigi teenimine pole kuidagi Jumala tahte vastane tegevus. Usuisa Martin Luther on öelnud, et Jumal on korraldanud kaks valitsusviisi: „...vaimuliku, milles kristlased ja vagad inimesed Püha Vaimu läbi Kristuse alla kogutakse, ning ilmaliku, mis kaitseb õelaid ja neid, kes pole kristlased, nii et neil välispidiselt rahu hoida ja rahus elada tuleb...“ („Valitud tööd“, Ilmamaa 2012, lk 394).

Seepärast usun, et kõik eesti rahva juhid alates Jannsenist, Hurdast, Jakobsonist ja Villem Reimanist kuni täna päevakangelasteks olevate riigivanemateni on teinud Jumala tööd. Suurem osa täna mälestatavaist meestest on oma truuduse eest eesti rahvale ja riigile maksnud eluga. Neid pole tarvis kõrvutada kristlike märtritega, kuid siiski on nad Jumala valitutena teinud oma kohtumõistja-riigijuhi tööd ustavalt ning andnud selle nimel ka kõige väärtuslikuma, mis neil oli – oma elu. Tänu olgu Jumalale nende eest ja mäletatagu neid igavesti!

Aamen.